

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת בא בבא מציעא סג. - סז:

סג. כולם אם יש לו מותר.

הקשה הפנ"י, א"כ אמאי קתני בסיפא דברייתא אין לו אסור, לפלוג וליתני בדידיה, בד"א כשייחד וכו' אבל לא ייחד אסור. ונראה ליישב דביש לו אלא שלא ייחד לו, והי דאסור לפסוק על היין אם נתייקרו החיטים, מ"מ אם לא נתייקרו מותר לפסוק על היין, אבל אם אין לו יין אסור לגמרי בין אף אם לא נתייקרו החיטים, משום דפסיקת היין גופא הוא באיסור דשמא יתייקר.

סג. א"ל ר' יהודה מעשה בביתוס בן זונין וכו', אמרו לו משם ראייה, מוכר אוכל פירות היה וכו'.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, נראין דברים שאין חכמים ור' יהודה מכחישין זה לזה, אלא ר' יהודה שמע שנעשה המכר ולא שמע שמוכר אוכל פירות, וכיון שכן סתמא דמילתא לוקח אוכל פירות היה, ואמרו לו חכמים כי באמת יודעים הם שמוכר אוכל פירות, ולא למימרא שיודעים בביור שלא התיר ר' אלעזר אלא בכך, דאל"כ לא סגי דלא סיימוה קמיה דר' יהודה מסתמא, ואפשר כי לפנים משורת הדין היה, וכן נראה מלשונם של חכמים [ד]רבנן לא מייתו ראייה לדבריהם, אלא הכי קאמרי, דמ"מ כיון דמוכר אוכל פירות היה, אין ראייה מכאן לדברי ר' יהודה, והאי "משם ראייה" דרך אתמחה הוא.

סג. ריבית ע"מ להחזיר איכא בנייהו.

ופירש"י דר' יהודה לא שרי אלא ע"מ שאם לא יהא מכר יחזיר לו פירות שאכל. וכ"כ תוס'. והרגמ"ה בערכין [לא:]: פירש [בפי' קמא], שהלוח התנה עם המלוה שאם יכול לפרעו בזמנו שיחזיר לו שדהו, רבנן סברי כיון שהתנה הלוח שתחזור השדה לידו, הפירות שאכל [הלוקח] ה"ז ריבית, ור' יהודה סבר כיון שעשאה לו מכר, קנאה המלוה קנין גמור עד אותו הזמן, ומותר הוא הלוקח לאכול פירותיה, וחזרה זו שמחזירה המלוה, אינו דומה כחזרה, אלא דומה כמו שחזר ומכרה לו המלוה עכשיו [דמי], הלכך לא הוי ריבית.

ועד"ז מסיק בחי' הריטב"א החדשים כאן וז"ל, והנכון לפרש וכו' שלא היה התנאי שאם יביא לו מעותיו תתבטל מכירה זו למפרע והדרי זוזי [ל]מלוה, דא"כ לדברי הכל הוי ריבית גמורה, אלא שיהא המכר קיים עד אותה שעה ויחזור הלוקח וימכרה למוכר באותן דמים, דר' יהודה סבר הא ממ"נ פירי דאכיל לוקח בינתיים ידידה נינהו, ורבנן סברי דכיון דאין דרך לוקח קרקע לעשות כן, ירדה תורה לסוף דעתם דלהלואה גמורה נעשה, ולפיכך אמרו הכתוב את כספך לא תתן לו בנשך, ולא אמר לא תלוה בנשך, לרבות מכר כיצא בזה שיהא דינו כמלוה. [אלא דל' רגמ"ה משמע דלא איירי שהתנו בהדיא שתהא מכירה ע"מ לחזור ולמכרה לו, אלא התנה בסתמא שתחזור לידו אם יפרענו עד זמן פלוני, ופליגי בסברא, ולהריטב"א מיירי כשהתנו להדיא

כ' הרמב"ם [פ"י מהל' מלוה ולוה ה"ו] אם יש לו חיטים כשיעור מעותיו מותר. [ועיין בחי' הריטב"א החדשים שכ' בחד שינויא דהיינו גופא מאי דקאמר וש"מ והוא שיש לו, היינו כדי כל מה שפסק]. וכ' ע"ז הרשב"א, ולא אמרינן כפי הא יש לו טיפה אחת לוה עליה כמה טיפין, [כדשרינן לקמן [עה.] גבי הלואת סאה בסאה], ונראה דטעמא דמילתא, דבלוה כל שיש לו טיפה ולוה עליה כמה טיפין, רואין כאילו לוה טיפה כנגד טיפה שיש לו, ואח"כ כלוה שתי טיפות כנגד שתיים, וכן לעולם, [ורש"י שם כ' וז"ל, דכל חדא וחדא אמרינן תהא זו תחתיה, ומשמע דכל טיפה שלוה הויא כנגד זו שיש לו, אבל כנגד טיפה ראשונה של הלואה לא שרינן ללוות אחרת עליה], מה שאין כן במוכר. וטעם נכון הוא. והב"י [סי' קס"ג] כ' בשם ר"י ד"מ דהויא כמו סאה שלוה עליה כמה סאין, וכן נראה עיקר.

סג. אם יש לו מותר.

כ' בהגהמ"ר [סי' תל"ב], פי' ר"ח דאם אמר המוכר יש לי פירות נאמן, וא"צ להביא ראייה. והו"ד בב"י [סי' קס"ג] ובד"מ [סי' קס"ב סק"ב]. ויעו"ש בד"מ שהביא מתשו' הרא"ש, שאם הלוח טוען לא היו לי חיטים [והלוח לי באיסור], והמלוה טוען שהיה לו, הלוח נאמן בשבועה. [ומסתברא דהיינו דוקא כשלא הודה בשעת הלואה שיש לו, דא"כ תו לא מהימן אח"כ לומר שלא היה לו, ואולי אפי' עדים לא מהני, דהודאתו הויא יותר ממאה עדים].

סג. וש"מ הוא דישי לו.

הקשה בחי' הריטב"א החדשים, דהא חדא היא בהדי קמייתא, והיכי עביד מינה תרתני. וי"ל דה"ק דוקא בשיש לו, אבל כל שאין לו, כיון דלא באיסורו בא לידו אלא בחובו, לא שרינן ואע"פ שיצא השער. א"נ דה"ק והוא שיש לו כדי כל מה שפסק, וכן נראה מדברי הרמב"ם. [הו"ד לעיל]. ובתוס' הרא"ש ביאר דמ"מ אנו למדין מכאן ג' היתרות, דביש לו, אפי' להעמיד מלוה על הפירות מותר, ובאין לו, להעמיד מלוה אסור אבל באיסורו בא לידו מותר. [והג' דעושינן אמנה בפירות כדר' ינאי].

סג. עושינן אמנה בפירות וכו'.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, פירוש אמנה קרי לפוסק בדמים על הפירות, משום דאזיל באמנה, שאם רצה לחזור חוזר ואפי' מי שפרע ליכא, דליכא מי שפרע אלא בלוקח דבר מסויים העומד בעין כדלקמן, אבל נותן מעות על פירות שאינם בעין ליכא מי שפרע. [א"ה, לכאן דלא כרש"י [ד"ה יש לו] ותוס' [לעיל סב: בד"ה אע"פ], שכ' דקאי במי שפרע].

סג. אלא כגון שיחד לו קרן זוית.

שיחזור וימכרנה לו, ואפ"ה אסרי רבנן, כדיליף מקרא דירדה תורה לסוף דעתם וכו'.

סג. ברש"י ד"ה ואין עושין. כיון דזוזי יהיב זוזי שקיל מיחזי כרבינתא.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, מסתברא דמאי דנקט מרן ז"ל זוזי, לאו דוקא, דה"ה כי נקיט פירות אחרים, פירוש בדמיהן, כיון דשוו טפי מזוזי דיהב מיחזי כרבינתא, דאלת"ה תקשי על מרן הא דאקשינן לרב ממתניתא דר' אושעיא דלא מקבל זוזי אלא פירות אחרים, מכלל דרב כל היכא דלא שקיל לפירי גופייהו דפסיק אסיר, דלא הוי אורח מקח וממכר בהכי. והא דנקט מרן דכיון דזוזי יהיב וכו', לרבותא נקט, דלא מיבעיא פירות אחרים דאסור, שאין זה דרך מקח וממכר ומשום ריבית הוא דעבד, אלא אפי' מינקט זוזי, דמחזי כאילו אינו צריך לחטים וחזר ומוכרם לו אסור, דכיון דזוזי יהיב זוזי שקיל מיחזי כרבינתא.

סג. ברש"י ד"ה בשמשך. הימנו החטים מתחילה וכו'.

וז"ל חי' הריטב"א החדשים, פירש"י שמשך בשעה שפסק עליהם מקמי דאייקור. ותימא אמאי לא סגי ליה בשמשך אפי' עכשיו בשעת היוקר, דהא דידיה ניהו לגמרי, וכי שקיל אחריני תותייהו חליפין גמורין הן. ונראה דלא פירשה רבינו בהכי אלא משום מאי דבעי למימר דמשך לאו דוקא, אלא שייחד לו קרן זוית, ומשום דקמ"ל דייחוד מילתא היא דהוי ייחוד מקמי דאייקור.

סג. בתוד"ה בשמשך. ומשיכה דהכא לא הויא אלא לענין היתר פיסוק וכו'.

כ' המהר"ם, ר"ל בזה, וכי תימא הא כיון דהלוקח קנה החטים במשיכה, א"כ הויין ממש שלו, וא"כ כשאוכלן המוכר אח"כ הוי כאילו לוח המוכר החטים מהלוקח, והשתא נעשית הלואה, וכשמשלם לו אח"כ חטים אחרים כשיוקרו, ליתסר כמו לוח הימנו סאה בסאה, לכך מסיים ומשיכה דהכא לא הויא אלא לענין היתר פיסוק וכו', ר"ל ולכך כשהמוכר לקחן ואכלן לא מקרי שוב הלואה.

סג. בתוד"ה ריבית ע"מ להחזיר. וי"ל וכו', אלא מצריכו לפרוע תחילה הכל קודם שינכה לו כלום וכו'.

ובתוס' הרא"ש מסיים בה, הילכך נמצא שלקח ריבית, ומה שמנכה לו בתר הכי הוי כמו מתנה שנותן לו. והרשב"א הביא תירוצם, וכי ע"ז, וא"ת ומה להם להפוכי מטרטא ולהתנות בכך. י"ל מפני שהלוקח רוצה לסבב שלא יהו מעות מצויות אצל המוכר, ופעמים שלא ימצא לפרוע לו כל מעותיו, ואילו היה מנכה לו מן המעות כשיעור מה שאכל, יקל עליו למצוא מעות כנגד מה שנסאר.

סג: מה לי דמיהן מה לי הן נמי אמרינן, ופוסקין על שער שבשוק ואע"פ שאין לו.

כ' הרמב"ן, כך פירוש, נותן אדם לחבירו כור חטים על שער שבשוק, או בשוויו ואע"פ שלא יצא השער לחטים, ופוסק עמו לתת לו באותן חטים יין ואע"פ שאין לו יין, דמה לי דמי חטים מה לי חטים עצמם, כיון שיצא השער, שלא תעלה על דעתך לומר כי אמור רבנן פוסקים, הני מילי בשנותן לו מעות שהוא יוכל ליקח בהם פירות, אבל כאן שנתן לו חטים לא, א"נ משום דלא יצא השער לחטים אע"פ שהן שווין בכדי דמי היין שהוא שוה בשוק, אימא אסור, קמ"ל דכיון שיצא השער, וזה נותן לו פירות, כמי שנותן לו דמים דמו וכו'.

ורש"י ז"ל פי' מה לי דמיהן של מעות שהן הפירות, מה לי הן עצמן, כיון שיצא השער, כמי שיש לו פירות הוא, שלא תאמר טעמא מאי אמור רבנן יצא השער פוסקים, משום דמסתמא לא יתייקרו עד שיפרע זה מה שלקח הלה ממנו, ולא משכחת לה אלא באכלבאי וארבי דמשך תרעייהו, קמ"ל דטעמא משום דכיון דיצא השער כמי שיש לו פירות הוא, הלכך אפי' על שער שבשוק פוסקין, מיהו על שוק של עיירות כיון דלא קביעא

כלל אין פוסקים, דליכא למימר אי בעי זבין, דאדאזיל ואתי איחלף ליה תרעא, שאין אדם טורח ליקח מיד. זהו תורף פירש"י ז"ל, וגם נכון הוא.

סג: מ"ט אמור רבנן פוסקין על שער שבשוק וכו' דא"ל שקילא טיבותין וכו'.

כ' המהר"ם, צ"ל דאינהו מפרשי הא דקתני יצא השער פוסקין אע"פ שאין לזה יש לזה, דר"ל דהלוקח יכול למצוא לקנות במעותיו, שאע"פ שאין לזה יש לזה, ואין המוכר הפוסק עמו עושה לו שום טובה, ולא מחזי כלל כרבינתא. והמהר"ם שיי"ף כ' דאינהו מקשו מ"ט אהא דאמרו רבנן פוסקין על שער שבשוק, ומתני' יצא השער סתמא קתני, דאיכא לאוקמי באכלבי כמש"כ רש"י [בד"ה מה לי] ומקרי יש לו, אבל בשער קטן, בדוחק יכולין לקנותו דאיכא רווחא ללוקח וכו', ולכן סמכו דבריהם אמילתא דרבא דדייק מדר' ינאי אשער שבשוק. ולכן מקשו ע"ז [לקמן] הא בעי למיתב זוזי לספסרי וכו', אבל בשער גדול א"צ ספסרי. [יעו"ש עוד].

סג: שקילא טיבותין ושדיא אחיזרי, מאי אהנית לי וכו'.

כ' הפנ"י ואע"ג דאהני ליה לענין אחריות, שאם היה קונה במעותיו במקח גמור היה כל האחריות עליו ועכשיו הם באחריות המוכר, מ"מ לא איכפת לן בזה, כיון שעיקר מה שנראה כרבינתא היינו משום שנתייקרו, ובהא לא אהני ליה מיד.

סג: אלא מעתה מותר ללוות סאה בסאה וכו', א"ל התם הלואה הכא זבני.

כ' המאירי [וכע"ז בחי' המיוחסים להריטב"א], יש מקשים באיסור סאה בסאה, והרי קרוב לזה ולזה הוא, שהרי אפשר שיהא שוויו בפחות כמו שאפשר ביתר, וכל שהוא קרוב לזה ולזה מותר אף בהלואה כגון עסק. אינו דומה, שהעסק יש בו ריוח ונותן לו החצי מאותו ריוח כמו שיתבאר, ואינו נראה כרבינתא, אבל סאה בסאה אין שום ריוח למקבל, וכשנותן לו סאה תחת סאה ונתייקרה, נותן לו ריבית ממנו ואסור.

כ' הרא"ש [סי' ח'], מדבריהם למדנו שאין לו ללוקח להשתכר כלום בקניה זו, על כן יראה לי שמנכה לו החסרונות שהיתה התבואה חסירה אם היתה בביתו משעת פסיקה עד שעת פרעון לפי הזמן ולפי המדה.

סג: והא בעי למיתב זוזי לספסריא.

וז"ל בחי' הריטב"א החדשים, שמעינן מהכא דכל שהמלוה מרויח בסיבתו של לוח במעותיו, אע"פ שאינו מחסרו כלום, כיון שעל ידו בא לו אסור, דהכא אין המוכר מחסר כלום, אלא שהלוקח מרויח אותו. [ר"ל אותו הזו. או דכוונתו מרויח מחמתו]. הילכך האומר לחבירו הריני מלוה לך מנה ודבר עלי לשלטון, והמלוה הזה משתכר בדיבור זה, אסור, וריבית קצוצה הוא אם הוא דבר שנוטלין עליו שכר, [א"ה, א"כ לכא' משכח"ל ריבית בלא נשך], אבל אם הוא דבר שאפי' לאדם אחר עושה כן, ואינו קוצץ שעושה כן מפני הלואה זו, מותר, שאין המלוה מודר הנאה מן הלוח.

כ' המאירי, ולמדת מכל מקום שהלוקח פורע שכר הסרסור, או שמא בין הלוקח והמוכר. [ומשתכר בהקדמת המעות את חצי שכר הסרסור המוטל עליו, ואע"ג דכמו"כ משתכר גם המוכר, לא אמרינן יצא זה בזה, וכאילו הרויח מלוה ללוה כנגד מה שהרויח הלוח למלוה, אלא הויא ריבית, לסברת המקשה].

סג: כללא דרבינתא כל אגר נטר ליה אסור.

כ' בחי' המיוחסים להריטב"א, אית דמקשו, מאי אתא לאשמועינן ר"נ, וכי עד השתא לא שמעינן דכי לוח מחבריה ואמר ליה נטר לי דלא נתבע מעותיך עד זמן פלוני ואני אתן לך כך וכך דאסור, דודאי אין לך ריבית גדולה מזו, וזוהי ריבית הכתובה בתורה וכו'. הא לא קשיא, דאתא לאשמועינן דאפי' ממידי דשרי, כגון פוסקים על שער שבשוק (סאה בסאה) [אן] כי יש לו דשרי, אשמעינן דאי אמר ליה בהדיא משום דנטרת לי מאותן חטים אתנם לך לזמן פלוני ואע"פ שנתייקרו, מיהא ודאי אסור, וכן פי' הראב"ד ז"ל. [ובשיטמ"ק מסיים בה בשמו, דהו"ל כרבינתא מאוחרת]. וז"ל חי' הריטב"א החדשים, פירוש, לא מבעיא אגר נטר

הלואה שהרויח לו עליה זמן, אלא אפי' אוזולי במכר משום הרווחת זמן אסור, והיינו דנקט כל.

סג: האי מאן דיהיב זוזי לקיראה וכו', ליתנהו גביה אסור.

וחייב המוכר להחזיר לקונה מעותיו, ובודאי אילו נתקיים המקח בקנין או באחד מדרכי הקנאה, היה המקח קיים, ונותן לו כשער של היתר, אבל אם לא נתקיים המקח אלא לענין קבולי עליה מי שפרע, כגון שנתן לו מעות ולא הקנה לו בסודר, כיון שנעשה המקח באיסור, בטל לגמרי ולא מקבל עליו מי שפרע. [תשב"ץ ח"א סי' ס"ה, הו"ד בפתחי תשובה סי' קע"ג סק"ח].

סג: האי מאן דיהיב זוזי לקיראה וכו', איתנהו גביה שרי וכו', קמ"ל כיון דמחוסר גובינא כמאן דליתנהו דמי.

כ' בהגהמ"ר [סי' תל"ג] וז"ל, [ובלא אשראי נמי] ודוקא דיהיב ליה הנהו קיראי דאיתנהו בשעת פיסוק, אבל אי זבין להנהו דהוה ליה בשעת פיסוק לאיניש אחרינא, ולהאי גברא יהיב אחרינא, אסור. [והפרישה] סי' קע"ג ס"ק י"ז] והש"ך [שם סק"כ] הביאו דברי הגהמ"ר אלו אמירא דרב דלקמן [סד]. דיהיב זוזי לגינאה אקרי, וכ"ה בד"מ הארוך ס"ק י"ד [ואולי גרסו בדבריו "קרי" במקום "קיראי"]. ולפ"ד י"ל דדוקא התם אסור, דלא שרינן אלא משום דמיניה קא רבו, משא"כ הכא. אבל לפי גי' שלפנינו שהזכיר אשראי וקיראי, אדחא קאי].

סג: האי מאן דאוזיף פשיטי מחבריה ואשכח ביה טופיינא וכו', מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה.

כ' הפנ"י, מפירש"י ז"ל נראה דהלוה אשכח ביה טופיינא בשעת הלואה. [א"ה, לכא' דקדוקו ממש"כ רש"י [בד"ה אי בכדי] טעה המלוה בחשבון]. משמע מזה שאם מצא המלוה טופיינא בשעת הפרעון, לא שייך למימר מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה, דהא הו"ל מיהא ריבית מאוחרת, וכ"כ הרה"מ [בפ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ן]. ואע"ג דלשיטת רש"י ז"ל ריבית מאוחרת גופה אינו אסור אלא כשאומר לו בפירוש בשביל מעותך שהיו בטילות אצלי, הא בסתמא שרי, י"ל דשאני הכא כיון שניתן לו בשעת הפרעון ממש הו"ל כמפרש. אבל הרמב"ם ז"ל כ' דין זה גם כן לענין אם המלוה מצא בהם טופיינא בשעת הפרעון, וכ' הרה"מ, דהא דלא חיישינן שלשם ריבית מאוחרת נתן לו, היינו דאחזוקי אינשי ברשיעי, [וכ"ש לנוקן. ל' הרה"מ], לא חיישינן. [א"ה, יעו"ש בדברי הרה"מ דמשמע שצידד כן גם לפירש"י]. וקשה לי שהרי הטור [סי' קס"ו] כ' בשם הרמב"ם דריבית מאוחרת ששיגר לו דורון אחר הפרעון אסור אפי' בסתם, וא"כ התם נמי נימא אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן.

סג: אי בכדי שהדעת טועה, מיחייב לאהדורי ליה, ואי לאו, מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה.

כ' הרמב"ן, איכא דאמרי אתיא הא מילתא כי ההיא דאמרינן בפ' המוכר את הספינה [ע"ה]. ואבע"א כי אמרינן ביטול מקח בכדי שהדעת טועה, אבל בכדי שאין הדעת טועה מתנה היא, ושמעינן מהא דר"ג דהכי הלכתא וכו'. ואיברא הכי הוא דקיי"ל כי ההיא לישנא וכו', אלא מיהו זו אינה ראייה, דהתם במקח וממוכר איכא למיתלי דילמא טעה, א"נ סבר יהיבנא ליה טפי משום דצריך לי צמד השתא, ותבענא ליה בדינא, כעובדא דכיפי וורשכי [לעיל נ"א], אבל הכא ליכא למיתלא.

ומיהו קשיא לי, כיון דאמרת דבכדי שאין הדעת טועה לא אמרינן ביטול מקח אלא מחילה, מאי האי דאמרינן בפ' הזהב [נח:]: ועד כמה עד כדי דמיהו, כלומר דלר' יהודה אין להם ביטול מקח עד כדי דמיהו, ולרבנן דאמרי יש להם אונאה, משתנות ועד כדי דמיהו ביטול מקח, והא בכדי שאין הדעת טועה הוא וכו'. ומיהו ודאי אין אומרים בדברים אלו זו דומה לזו, דאיכא אינשי דלא פקיעי, ואיכא מילי דלא פקיעי בהו כולהו אינשי, ואיכא זימני נמי דלא פקיעי אינשי במידי, כגון שהיו ביוקר ועכשיו הוזלו וזה אינו יודע, והכל לפי מראית עיני הדיינים וכו', והדבר ניתן לשיעור ונמסר לחכמים.

סג: ואי לאו, מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה.

הקשה בחי' המיוחסים להריטב"א, תימה הוא, אם זה שנתן לו מעות בעיר, אמאי אינו שואל את פיו דמאי היה דעתו, דשמא טעה, ואיך יעכב ממון חבירו בזה הספק כין שהוא יכול לידע. וצ"ע. מיהו בודאי נראה שאם תבע לו אח"כ, שחייב להחזיר, ואפי' בכדי שאין הדעת טועה. וכ"כ הרא"ש [סי' י"ב] והמאירי, וכן הביא הד"מ [סי' רל"ב] בשם רי"ו. אבל בהגהמ"ר [סי' תל"ג] כ', היכא שהבליע לו בחשבון בכדי שאין הדעת טועה, אפי' אם בא הנותן לאחר מכאן לשאול המעות ממנו, נראה דלא יהיב ליה כלום, וכן מצאתי בתוס', וראיה מההיא דאמרינן פ' הספינה [ע"ה]. גבי פלוגתא דר' יהודה ורבנן מכר לו את הצמד לא מכר לו את הבקר, [דבכדי שאין הדעת טועה הויא מתנה, והתם הא איירי כשהלה תובעו], ודוקא התם פלוגתא דר' יהודה ורבנן כדאיתא התם טעמא דהדמים מודיעין, אבל היכי דאין הדמים מודיעין לא. [ועיי' מש"כ הרמב"ן לבאר סוגיא דפ' הספינה, הו"ד לעיל].

סג: בתוד"ה ואמר ליה. וא"ת וכו' מאי שנא מטרשא דר"ג גופיה אמר לקמן טרשא שרי.

כ' הגראמ"ה צ"ע דשנא ושנא, דכשנותן מעות אינו מקנה הסחורה שאינה בעין, וכשנותן הסחורה נתחייב הלה במעות.

סד. דילמא איניש אחרינא גזליה, וא"ל כי יזיף פלוני פשיטי מינך אבלע ליה בחשבון,

כ' המהר"ם שי"ף, ה"ה יהיב ליה [איניש אחרינא] במתנה, אבל הרש"ש כ', הא דלא קאמר דיהיב במתנה, כי הנותן מתנה ודאי רוצה שיוודע להמקבל שהוא נתן לו כדי שיחזיק לו טובה ויהא אוהבו, עיין שבת [י:]. הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו וכו'.

סד. האי מאן דיהיב זוזי לגינאה וכו', איתנהו שרי.

פירש"י אם יש לו בגנו גדולות בני אמה. ובחי' הריטב"א החדשים כ', ורבינו פירש דכיון דאיתנהו ברשותיה בני זרתא שרי, דהא אי בעי מזבין לאחריני השתא בני זרתא, וכיון דכן מאי דמוסיף להאי אין כאן אגר נטר לי, אלא מתנה הוא דבעי למיתן ליה ולאוזולי גביה. וה"ה למי שאומר לחבירו תן לי עשרים דינרין ואתן לך כוריים לזמן פלוני, ויש בידו כור שהוא נמכר עכשיו בעשרים, שזה מותר, דהא ליכא אגר נטר לי, אלא מתנה בעלמא בעי למיתן ליה, כיון ששעבד עצמו ליתן אותו כור עצמו שיש לו בביתו ולהוסיף עליו כור שני. [ולפ"ז הא דפליגי תרי לישני, היינו בדלית ליה אפי' בני זרתא, ומיהו על כרחך קטנים מזרתא אית ליה [אלא שאין שוין אפי' זוזא], דאל"כ לא שייך טעמא דקאמר ללישנא בתרא דמינייהו קא רבן]. ועיי' מהר"ם שי"ף שכ' דהא דשרי רבא ללישנא בתרא, אפשר דלא פליג אדרבא, אלא דרבא מפרש לרב איתנייהו לקטנים שרי אף הגדולים דמינייהו קא רבו, ליתנייהו אף לקטנים וכו'. [ולכא' זהו לפירש"י דוקא].

סד. ההולך לחלוב את עזיו וכו', מה שעזי חולבות מכור לך וכו'.

כ' בתוס' רי"ד, פירוש אע"ג דתני ההולך לחלוב את עזיו, אין פירושו שאמר לו מה שעזי חולבות היום מכור לך, דא"כ מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא, אע"פ שאמר לו כך וכך מכור לך יהא מותר, שהרי יש לו החלב, ורשאי לפסוק עליו אע"פ שלא יצא השער, כדתנן לקמן [ע"ה]: היה תחילה לקוצרים, אלא ודאי ה"פ, מה שעזי חולבות מהיום ועד כל חודש א', שאין כל החלב בעולם, אלא בכל יום עביד דאתי. אמנם בחי' הריטב"א החדשים כ' [בתירוץ האחרון על קושית תוס' [בד"ה מה] מפרדיסא] וז"ל, דהתם אין הפירות שהוא מוכר בעולם ומיחזי כהלואה, אבל הכא, החלב שהוא מוכר כבר הוא בעולם כולו. [ומל' רש"י [בד"ה לאו מיניה] מבואר כהתוס' רי"ד, וכן ממש"כ תוס' [בד"ה מה] דהכא בהמתנת יום או יומיים איירי. אמנם מש"כ התוס' רי"ד שמוכר חלב של כל החודש, יל"ע אי מוודו תוס' בהא].

סד. הכא מינייהו קא רבו, דכי שקלי ליה להאי לא אתי אחרינא בדוכתיה.

והרי"ף מסיים בה ז"ל, וכד שביק ליה התם, לית ליה ללוה פסידה בגויה, הלכך שפיר דמי. וכע"ז כ' הרמב"ם [בפ"ט מהל' מלוה ולוה ה"ן] וז"ל, שהרי הוא מניחן והם גדלים מאליהן, ואילו קצצן עתה כשהן קטנים לא היו באים אחרים תחתיהן, וכן כל כיוצא בזה מדבר שאין בו הפסד ולא

חסרון על המוכר. וכ' ע"ז הרה"מ, ופירוש, ואינו דומה למה שנתבאר [פ"ח ה"ה] שאסור לקנות פרי הפרדס [וכקושיית תוס' בד"ה מה שעזין], לפי שבפרדס יש עבודה והרי המוכר חסר בכך וכו'. [ואולי כוונתו דמשו"ה לא חשיב כ"כ דממילא קא רבו, כיון שגידולו יבא ע"י חסרון המוכר. ואולי פירשו הרי"ף והרמב"ם כן הא דקאמר דאי שקיל ליה לא אתי אחרינא, דר"ל דאל"כ כי לא שקיל ליה [אלא מניחו שם שיגדל עוד], איכא פסידא למוכר במה דלא אתי אחרינא. ויל"ע].

סד. שרי ליה לאיניש למימר לחבריה הילך ארבעה זוזי אחתיא דחמרא וכו'.

הרמב"ן הביא פירש"י, והקשה עליו, מאי קשיא ליה לרב שרביא, הא היינו פוסקין על הפירות במקום שיש לו. ולכך פ"י דהאי חביתא דחמרא איתא בעין, וא"ל הולך ד' זוזי אהך חביתא, [דעל חבית ידועה נותן לו. ל' הרשב"א], ואי תקפה ברשותך ותחזיר לי מעותי, ואי יקירא הו"ל נוטל שכר מעותי, [דנתבטל המקח, והלואה היא זו. רשב"א], וא"ל אביי כיון דקא מקבל עליה זולא, לא רחוק להפסד הוא, דהא אפשר דפסיד וכו', כיון שאם הוזלה מפסיד והוא מקבל עליו הכל, אין זה שכר מעותיו.

ובחי' הריטב"א החדשים פ"י בשם הראב"ד, [וכ"כ הרמב"ן בקיצור בשם אחרים פירשון], דמיירי בפוסק על היין שאין לו על שער שבשוק, ומקבל עליו דאי תקפה לעולם, ואפי' לאחר שתבא ליד לוקח, שיהא חייב לשלם לו, ואי יקרא או זילא מכאן ואילך שתהא ברשות לוקח, ואקשי ליה רב שרביא דהאי קרוב לשכר ורחוק להפסד הוא, כלומר ואין דרך מקח וממכר לקבל עליו אחריות גדולה כזו, וכיון שאין דרך מקח וממכר בכך, הרי זה כעין הלואה, ובשכר הקדמות המעות הוא שמקבל עליו אחריות גדולה כזו, וא"ל אביי דכיון דמקבל עליו יוקרא זולא קרוב לזה ולזה הוא, כלומר שאין כאן גוזמא, ואף זה דרך מקח וממכר הוא, ומשום דלוקח מיחייב בזולא מהשתא ואילך, מיחייב ליה מוכר בתוקפא דלעולם, ומסתמא מזדהר מוכר דלא ליתן ליה אלא חמרא דידע דלא תקיף.

ובחי' המיוחסים להריטב"א כ' בשם הראב"ד, [וכ"ה במאירי בשם גדולי קדמונינו], דלאו בלוקח איירי, אלא כגון שנותן לו ארבע זוזי אחביתא דחמרא, ואמר ליה זבניה להא חבית בחנותיך, והוא שתותא דתרווח בו נפליג, ואי יקרא או זילא עלי, שאם תתייקר ותשוה יותר מד' זוזים יהיה לעצמי, אך מ"מ אותו שתרויח בו במכרך אותו מעט מעט בחנותך יהיה בינינו, ואי תקפה ברשותך, שרי למעבד הכי, ונותן לו ההוא שתותא בשכר שמקבל עליו אחריות דתקפה, וגבי לדידיה הוא קרוב לזה ולזה כיון דמקבל עליו יוקרא זולא.

סד: בתוד"ה האי. וא"ת תיקשי ליה אמתני' דיצא השער פוסקין וכו'.

כ' המהרש"א, צ"ע למאי דלא מסקי אדעתיהו לחלק בין הך דהכא ובין הך דיצא השער פוסקין, טפי ועדיפא הו"ל לאקשוויי נמי לאביי, דאפי' לא קביל עליה אפי' זולא לישתרי, כי הך דיצא השער פוסקין דפוסק עמו בשער הגבוה, דכל האחריות על המוכר, שוב מצאת כדברים אלו בהגמ"ר [סי' תל"ג] ובהגה"א [על הרא"ש סי' ט"ו]. וכ' ע"ז הגרע"א, ולדידי קשה איך יתורץ זה בתירוצא דתוס' דאין מבוררין ללוקח, דזה שייך לענין הפסדת אונסין ושריפה וכדומה דאינו ניכר, דהלוקח אינו מקבל הפסד דלא ניכר שחטיין שלו נשרפו, דהא אין מבוררין ללוקח, אבל מ"מ הא הפסד דזולא דכל החטיין הוזלו לא שייך כן, וא"כ ליתסר מטעם קרוב לשכר דיוקרא ורחוק להפסד דזולא.

סד: לא ידור בחצירו חנם.

כ' בחי' בריטב"א החדשים, וכל שאמר לו דור בחצירי חנם בתורת מתנה ושלא בשכר מעותיך כלל, ולא הרויח לו זמן מפני כך, לא מבעיא דלא הוי ריבית קצוצה, אלא אפי' אבק ריבית לא הוי, אלא הו"ל כריבית מאוחרת ואסור לעשות כן. אבל אם בשעת הלואה אמר לו דור בחצירי בתורת מתנה ולא בשכר מעותיך, נראין דברים דהערמה בעלמא הוא דעבוד, וריבית קצוצה היא בחצר דקיימא לאגרא או בגברא דעביד למיגר. אבל מורי היה אומר שאינו אלא אבק ריבית.

סד: ולא ישכור ממנו בפחות.

כ' התוס' רי"ד, פירוש לאו ארישא קאי, דא"כ בפחות אסור, כ"ש חנם, אלא מילתא באנפי נפשה היא, וה"ק לא ישכור ממנו בפחות בעת ההלואה, שמתנה עמו שישכיר לו חצירו בפחות, [אבל רישא אחר ההלואה איירי, כמש"כ לעיל מינה וז"ל, לא ידור בחצירו חנם, פירוש אחר שהלווה, דאי בעת ההלואה אתני בהדיא לדור בחצירו חנם, זו היא ריבית קצוצה, ולא הוי תני לה בכלל אבק ריבית, כדאמון דמ"איזו היא ריבית"] [לעיל ס:]. ועד סוף פירקא אזיל ומופרש ריבית דרבנן], ואם השכיר הוא מדרבנן, דמדאורייתא רשאי להלוות לו ע"מ שימכור לו מקחו ביוקר או שיקנה ממנו בפחות או שישכיר ממנו בפחות וכו'. [ועיין בדבריו לעיל מינה דאם רוצה לשכור ממנו בפחות לאחר שהלוה מותר, כיון דלא אתני בהדיא בעת ההלואה].

סד: אע"פ שאמרו הדר בחצר חבירו שלא מדעתו אינו צריך להעלות לו שכר, הלווה וכו'.

ופירש"י [מסוגיא דב"ק] דאיירי בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דעביד למיגר. וכ' ע"ז המהרש"א, יש לדקדק, לפ"ז לא הו"ל דקמ"ל לאסור בהלווה אלא דומיא דהכא בלא קיימא לאגרא ועביד למיגר, ומנא ליה לתלמודא למימר דקמ"ל לאסור אפי' בלא קיימא לאגרא ולא עביד נמי למיגר. וי"ל דמשמע ליה לתלמודא כיון דקאסר לא קיימא לאגרא ועביד למיגר, אע"ג דליכא נשך ואמרינן בריש פרקין [ס:]: דליכא תרביית בלא נשך, ועל כרחק משום דמחזי כריבית, דהרואה יאמר דקיימא לאגרא, מה"ט נמי יש לאסור נמי אפי' בלא קיימא לאגרא ולא עביד נמי למיגר.

והמהר"ם שיי"ף כ' דלא נהירא האי תירוצא, ופירש דרש"י מפרש דלצדדין קאמר [הא דאמרינן דקמ"ל לאסור אפי' בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר, דה"ק או חצר דקיימא לאגרא או גברא דעביד למיגר], דקמ"ל אפי' חדא לטיבותא [אסור] וכו', אבל תרתי לטיבותא לא מסתבר ליה לאסור, וכקושיית התוס' [בד"ה אבל חצר] וכי אסור לעשות שום טובה וכו'. מיהו דקדק רש"י [בד"ה קמ"ל] דמיחזיא כריבית, [משמע קצת משום גזירת הרואים].

ועיין בתוס' רי"ד שהבין בדברי רש"י כהמהרש"א, והקשה עליו כקושייתו, ומפרש דלא אסרינן אלא בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דעביד למיגר, אבל אי גברא נמי לא עביד למיגר שרי. [ומשמע מדבריו דפליג נמי בגירסת הגמ', ולא ביאר איך גרס]. וכ"כ בחי' המיוחסים להריטב"א וז"ל, אבל חצר דלא קיימא לאגרא וגברא דעביד למיגר וכו' [קמ"ל], אבל בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר לא גרסינן, דבההוא ודאי ליתא לאיסור ריבית כלל, וזה נמי אינו חסר כלל, והדר נמי אינו נהנה שהרי לא קיימא לאגרא. מיהו איכא מאן דגרסי לה, ואפ"ה משום חומרא דריבית אסור לדור בה.

סד: בתוד"ה ולא ישכור. פ"י בקונטרס וכו', ולא דמי למשכונא וכו', ויש לתת טעם אחר לדבריו, דכשמלוה על הבית וכו' דהוי כאילו השדה בידו בתורת מכר.

הרמב"ן הביא פירש"י, וכ' ע"ז וז"ל, והתירוץ הנכון, דמשכנתא כיון דמפיק דמי עלה כזביני דמיא, שהרי מעותיו על אותה משכונא הם, ובין שהיא עושה פירות ובין שאינה עושה פירות מנכה לו, וכל חובו כלה באותה נכייטא, דמי למה ששדי עושה מכור לך דמותך, אבל בהלווה ודר בחצירו, הקרן שלו קיים בחובו, והוא משכיר לו חצירו בפחות, ופורע מכיסו ואין מעותיו כלין כאן. וי"מ הטעם משום דמשכנתא שכונה גביה וגופה של קרקע קנוי לו כזביני, משא"כ בהלווה ודר בחצירו, שלא על אותה חצר הלווה אלא על אמונתו הלווה.

והראב"ד ז"ל כ' כך, ותירצה הגאון רבי יצחק ז"ל בתשובותיו בחוב שקדם, שהמשכונה אסורה בחוב שקדם, כדתנן ולא ישכור ממנו בפחות, דנהי דכד אמר ליה בשעת מתן מעות הריני אוכל פירות קרקע זו בנכייטא פשוט מאלו המעות בכל שנה, הו"ל לוקח ואזיל אוזיל גביה, אבל בחוב שקדם, אע"ג דקא מנכי ליה, מ"מ לא יחייב ליה מידי, במאי קני להו להנך פירי, ואע"ג דקא מנכי ליה מיחזי כריבית. ותמה אני בזה הטעם אם אמרה

רבינו הגדול ז"ל, דכיון דממשכן ליה שדהו באותה מלוה ואמר לו לך חזק וקני, מי לא קנה, וכי אין זה דרך מקח וממכר, והלא הקרקע נקנה בשטר ובחזקה, ושכירות קרקע נמי נקנה בשטר ובחזקה, והיכי מיחזי טפי כריבית, אדרבה כל בשעת הלואה מיחזי טפי כריבית, ואני לא מצאתי דבר זה מפורש בתשובותיו וכו'. [יעו"ש דמייתי ל' תשו' הרי"ף ופירשה דלא כהראב"ד].

סד: בתוד"ה ולא ישכור. ולפי שהתורה התירה בהדיא לא רצו חכמים להעמיד שם דבריהם.

כ' החת"ס, הן הנה דברי הט"ז באו"ח [סי' תקפ"ח סק"ה], ושנוי ביו"ד [סי' קי"ז סק"א], [א"ה, הט"ז כ' דאין כח ביד חכמים, ול' תוס' משמע דיש כח אלא שלא רצו], ומשולש לו בחו"מ [סי' ב'], [וכ"כ בגי' מהרש"א ובמהרצ"ח בשם השעה"מ והגנ"ב], ונעלמו ממנו דברי תוס' שלא הביאם לתנא דמסייע וכו'. ובחו"י [סי' קמ"ב] הקשה קושיא עצומה מלקמן [ע:], דכתיב בהדיא "לנכרי תשיך", וחז"ל אסרוהו שלא ילמד ממעשיו. והיה נ"ל לומר, דהרי לא צותה לנו התורה להלוות לגוי על ריבית, אלא שאם נלוה לו נשיך אותו, אבל אם נרחיק עצמנו מההלואה לגמרי עדיף טפי, ואסרו חז"ל ההלואה לו לגמרי, ואה"נ מי שצריך להלוות לו ע"פ סיבה שיהיה, עדיין יקח ממנו נשך, וכעין סברא זו מצאתי בשל"ה וכו'.

א"נ י"ל, אי היו אוסרים ליקח ריבית מטעם גדר הריבית בעצמו, לא היו רשאים להתחכם על התורה שכ' לנכרי תשיך, אך חז"ל אסרוהו מטעם אחר, שלא ילמד ממעשיו, ועשו גדר זה תוספת ללאו ד"לא תלמד לעשות כתועבות הגויים ההם" [דברים י"ח, ט'], וראו לאסור כל ההתעסקות עם הגוי המביא ללמוד ממעשיו, וראו שכל המשא ומתן שיכול לישא וליתן עם ישראל חבירו ג"כ, אין כאן הפסד אם יהיה מותר עם הגוי, אך ריבית לא שייך רק בגוי ואתי לממשך אחריהם טפי, משו"ה אסרוהו, לא משום לתא דריבית אלא משום לתא דלא תלמד לעשות, וזה מותר.

סה. אמר ליה הדרי בי.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, מדלא קאמר שמשלם לו מה שנשתמש בעבדיו, משמע דכל שהלוהו ודר בחצירו פטור לשעבר, ואפי' ללישנא קמא דלעיל, כיון דהויא חצר דלא קיימא לאגרא. וכ"כ הרמב"ן אעיקר מימריה דרב נחמן דלעיל [סד:]: דהלוהו ודר בחצירו צריך להעלות לו שכר וז"ל, פירושו והוא דר בחצירו, אבל אם כבר דר בה, אינו צריך להעלות לו שכר, דמאי שקל מיניה ומאי חסריה, ואפי' בא לצאת ידי שמים פטור וכו', והכי משמע מדאמרין מיחזי כריבית, אלמא לאו אבק ריבית הוא. [ומייתי ראה מעובדא דהכא].

סה. רבא אמר גלימא מפקין מיניה, מ"ט כי היכי דלא לימרו גלימא דמכסי וקאי גלימא דריביתא הוא.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, הקשו בתוס', ל"ל האי טעמא, תיפוק לי מטעמא דאמר רבא גופא לעיל דריביתא אתא לידיה. ותירצו דהכא מיירי שלא היתה שוה הגלימא אלא כפי מה שנתן לו. והרשב"א לעיל [בד"ה כי מפקין] כ' בביאור פלונתא דאביי ורבא וז"ל, לאו למימרא שהמקח מתבטל ויחזיר שעורים לבעלים מפני שנעשה המקח באיסור, [כדמשמע מדברי התוס' שהביא הריטב"א], אלא שלדברי אביי אם רצו לקיים המקח ואפי' אחד מהן, אינו מחזיר אלא זוז, או אם ירצו להחזיר לבעליו מחמת הריבית יחזיר ארבעה, ורבא אמר שצריך להחזיר כל החמשה או זוז ורבע, כדי שלא יהנה מן האיסור, ותדע לך, דהא אמר אביי בסמוך גבי גלימא ארבעה זוזי מפקין מיניה גלימא לא מפקין מיניה, ורבא לא פליג עליה אלא משום לזות שפתיים, דאמרי אינשי קא מכסי וקאי בגלימא דריביתא, אלמא דאף רבא לא אמר אלא בדבר מסויים בלבד, הא בעלמא דליתא להאי טעמא לא וכו'.

וה"ה לפוסק על הפירות עד שלא יצא השער, שנותן לו כשער של היתר, ואין אחד מהם יכול לומר אין הפסק שלנו קיים אחר שנעשה באיסור, אלא אם קנו באחד מדרכי הקניות המקח קיים, ומה שיש בו ריבית הרי הוא כאבק ריבית שאין מוציאין ממוכר ללוקח, וכ"כ רב האי גאון ז"ל

בתשובה, דהיכא דאיכא איסורא דאוסוף בדמיה משום אגר נטר לי, לא בטלו זביני, אלא קיימא בין על לוקח בין על מוכר. ומיהו היכא דלא איקיים זבינייהו לגמרי אלא למי שפרע, כמי שנתן מעות לחבירו על פירות שלא על שער שבשוק, נשאל הגאון ז"ל אם יכול לומר שהפסק בטל הואיל ויש בו ריבית, והשיב דעיקר הדין לא קנסינן היתרא אטו איסורא כרבנן [לקמן עב:], אבל כאן לקבולי עליה מי שפרע הוא, ולא למיקנא ממש, כיון שעיקר דבריו לריבית היו, אע"פ שחזר בו מן העיקר, לא מקבל עליה מי שפרע.

סה. בתוד"ה ניחא ליה. וא"ת בלאו הא טעמא נמי פטור, דהא תנן גזל עבדים והזקינו וכו'.

הפנ"י הביא קושית התו"ח, מאי מקשו תוס' עליה דרב מהייתא מתני', דהא אמרינן התם בהדיא דרב לא ס"ל כתנא דמתני', אלא כתנא דפליג עליה דאומר לו הרי שלך לפניך. משום דעבדים כמקרקעי דמי דאינן נגזלין, ומשו"ה אי לאו טעמא דניחא ליה דלא ניסתרי היה חייב לשלם נמי שכר פעולה כדאיתא התם. ות"י הפנ"י, דלמאי דלא סליק אדעתיהו דתוס' לחלק בין נחית לה בתורת גזלנותא וכו', א"כ על כרחך הוה סברי דהא דאינו משלם שכר פעולה היינו משום דאינו אלא גרמא בעלמא והיוק שאינו ניכר, שאינו אלא כמבטל כיסו של חבירו, וא"כ מקשי שפיר אמאי נקיט רב טעמא דניחא ליה וכו'. וע"ז מתרצים תוס' דלאו משום גרמא הוא, דודאי לא דמי למבטל כיסו של חבירו, דהתם אין המזיק נהנה, משא"כ הכא דנהנה במה שמשתמש בו, אלא עיקר הטעם דפטור היינו משום דנחית לה בתורת גזלנותא, וקנאה לענין זה שאינו משלם אלא כשעת הגזילה וכו', משא"כ הכא במילתיה דרב איירי שלא ירד בתורת גזלנותא. [וע"ע במהר"ם שי"ף].

והדרישה [סי' שס"ג סק"א], וציינו בהגהות בן אריה כאן] תירץ, דתוס' ס"ל כרשב"ם ורא"ש דבמילי דרבנן קיי"ל עבדא כמטלטלי ניהו כרבנן, והאי עובדא דבי רב יוסף בר חמא דתקף בעבדי דאינשי, לא הוה ביה [אלא] איסור דרבנן, דהא לא עלה על דעתיה לגזלם, וגם כי תקף בהו שלא בשעת מלאכה תקף להו וכו', נמצא דאין כאן לא גזילת עבד ולא גזילת ממון, אלא דמשתמש בהו שלא מדעת רבם, ואין בעבד שייך למימר דהוי שואל [שלא] מדעת רבו דנקרא גזלן דאורייתא, כיון דבר דעת הוא, ומשו"ה הקשו התוס' כיון דקיי"ל בהא כרבנן ובלא"ה נמי פטורין וכו'. ומשני דהא דאמרי רבנן דפטור משכר מלאכה, היינו דוקא היכא דכיון לגזלו ומשום תקנת השבים וכו'.

סה. כיצד השכיר לו את חצירו ואמר לו אם מעכשיו וכו' מותר.

כ' הב"י [סו"ס קע"ו] בשם תלמידי הרשב"א, דבשכירות נמי משכח"ל דאסור, כגון אם השכיר לו חצירו מעכשיו במנה והחזיק בה, ואח"כ אמר לו שאם ימתין לפרעון חודש בחודש יתן לו בשכירות סלע בחודש, ריבית גמור הוא, עכ"ל, ופשוט הוא. ומה שכתבו ריבית גמור הוא, נראה לי דלאו ריבית קצוצה, דהא כל שאינו דרך הלואה אינו ריבית קצוצה וכו', וכוונתם בריבית גמור היא לומר, דלא נימא דאינה אלא הערמת ריבית. כן נ"ל. ויש לדחות דשאני הכא שהחזיק כבר בחצר וזכה בו במנה, ועכשיו שנותן יותר בשביל ההמתנה, חשבינן כאילו נתן לו המנה וחזר ונטלו ממנו, ולפיכך הוי ריבית קצוצה. עכ"ל הב"י.

בהגה"א [סי' כ"א, בד"ה הא אי] אהא דמפרש טעמא משום דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, כ' ז"ל, לא אי הוה משתלמת מעכשיו הוה אסור כמו במכר, הלכך לבסוף כשהגיע עת תשלומין אילו א"ל אמתין לך שכירותי עד זמן פלוני ע"מ שתתן לי כך וכך אסור. [ויל"ע אם כוונתו דוקא כשאמר לן לבסוף, או אפי' כשאמר לן בתחילת השכירות, שימתין לו לאחר סוף השכירות עד זמן פלוני ע"מ שיתן לו כו"כ].

סה. מאי שנא רישא ומאי שנא סופא, רבה רוב יוסף דאמרי תרויהו שכירות אינה משתלמת אלא בסוף וכו'.

כ' הרשב"א, מיהא שמעינן דמכר דכוותה נמי שרי, דאילו מכר השדה בשנים עשר מנה לגורן, ואחר שנגמר המקח וזכה בו לוקח רשאי המוכר

לומר לו תן לי אלף זוז עכשיו, שהרי אף מוכר זה לא משתלם אלא לגורן ומשוה הוא דהוה שוי, ואוזולי הוא דאוזיל עכשיו גביה, והכי תנינא לה בתוספתא וכתבה הרב ז"ל בהלכות, דתניא בתוספתא [פ"ו ה"ד], הלוקח מוכר מחבירו ע"מ ליתן מכאן ועד י"ב חודש, רשאי שיאמר תן לי בפחות מיד ואינו חושש.

סה. והאי דקאמר ליה אם מעכשיו וכו', אוזולי הוא דקא מוזיל גביה.

הקשה בקה"י [סי' מ"ו אות ב'], נהי דשרי של חודש בחודש י"ב לשנה, מ"מ אדרבא להקדים עשרה מעכשיו יהא אסור, דהא מחיר השכירות הוא י"ב, וכשמקדים השכירות הוא משכירו בפחות, והרי אותן מעות לכאן אינם אלא הלואה, כיון דעדיין אינו מחויב שכירות, [דאפי' למ"ד ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, לא נימא דהוי כמי שמחל המלוה מקצת חובו ללוה כדי שיפרע הלואתו קודם זמן הפרעון [דלכא' לא הוי ריבית, וצ"ת], דהא תינת פרוטה ראשונה, אבל מה שמקדים כל שטר השנה דעדיין לא נתחייב כלל, תקשי], ותנן לעיל לא ישכור ממנו בפחות.

ונראה מזה וכו', דבעיקר חיוב תשלומי שכירות יש לבאר בשני אופנים, ד"ל דעכשיו בשעה ששוכר ועושה מעשה הקנין בחצר, קנאה קנין פירות או שעבוד לפירות, ומחמת זה נתחייב השוכר תיכף בתשלומין, אבל עבור מה שמשמש בהדבר השכור אין לו לשלם, דכבר קנאה ובשלו משתמש, ויש לפרש דעבור קניית שעבודים דשכירות אינו מתחייב בתשלומין, דקנין זה הקנה לו בלא מחיר, רק שעיקר ענין שכירות הוא להתחייב תשלומין עבור ההשתמשות, [ואפי' לא נשתמש בפועל, מ"מ עבור דקאי ברשותיה להשתמש מתחייב דמיון], ואע"פ שכבר קנאה לשעבודים דשכירות, מ"מ הקנין לא היה שיהא לו זכות השתמשות בחנם, אלא יש לו זכות השתמשות במחיר שפסקו ביניהם.

ומהא דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף מוכח כהצד השני וכו', דאת"ל דחיוב השכירות הוא עבור קניית זכות השעבוד, הלא זה כבר קנה מעכשיו על כל הזמן ששכר, והיה ראוי שיתחייב עכשיו, כמו קונה חפץ שמתחייב עבור הקנייה בשעה שקנה, ולא עבור מה שמשמש בו וכו'. ונראה שכל זה כשלא הקדים לו שכרו, אבל כשהקדים לו שכרו, אז הוי תשלומין עבור קניית זכות השתמשות, דא"כ למה נותן לו עכשיו, והרי בתורת תשלומין נותן לו ולא בתורת הלואה, אלא על כרחך שמשלם לו עבור זכות שעבוד שקנה עכשיו בדבר השכור, לכן א"ש דשרי להקדים עשרה סלעים אע"פ דבשביל זה מוזיל גביה, דהא אין כאן הלואה כלל, וליכא אגר נטר. [א"ה, עדיין צ"ע במה שלמד הרשב"א מכאן למכר כה"ג, הו"ד לעיל ד"ה מאי שנא], דהתם לכא' ליתיה לטעמא דהקה"י].

סה. והאי כיון דלא מטא זימניה למיגבא, לאו אגר נטר ליה, משווא הוא דהכי שויא.

בחי' המיוחסים להריטב"א תמה, אמאי איצטריך למימר משוה הוא דקא שוי הכי, אפי' לא שוה נמי כיון דאינה משתלמת אלא לבסוף, לאו אגר נטר הוא וכו'. וצ"ע. [ועיין בקה"י סי' מ"ו אות א' מש"כ בזה].

סה. א"ר נחמן טרשא שרי.

ופירש"י למכור סחורה בהמתנה ביותר מדמיה, ובלבד שלא יפרש לו אם מעכשיו הרי הוא לך בפחות. והרמב"ן הביא פיר"ח, דנותן לו הפירות במרחשון, ומתנה לפרעו בדמים באייר כשער של אייר שהוא ביוקר, ופירש לא קיץ ליה אלא אמר תן לי כמו ששוין פירותי בעת שתפרעני דמיהן, ולא קץ כמה, אלא בין יוקר בין זול. [ואע"פ שהיוקר מצוי באותו הזמן יותר מן הזול, מותר, אבל אם אמר לו דמים קצובים והם יתירים על של עכשיו אסור. ל' המאירי].

ובסו"ד כ' הרמב"ן, והוי יודע שלדברי רש"י לא התיר ר"נ לומר לזמן פלוני בכך וכך אלא בששער אותו זמן הוא ביוקר, והתנאי שהוא מתנה עמו הוא השער של אותו זמן ברוב השנים, ולפיכך לא מחזי כאגר נטר לי. וכתבתי זה, מפני ששמעתי אומרים שהלכה כר"נ כפי הפירוש שפירש"י וכו', ועל כן נהגו ליתן פירות בכפלים וכפלי כפלים מכדי דמיהן לזמן, ואומרים דכיון

דלא פסק אם מעכשיו שרי. ודבר זה איסור גמור לדברי כולם, כיון שלא פסק עמו בכעין השער שיצא.

ובחי' הריטב"א החדשים הביא פירש"י, וכ' בסו"ד וז"ל, ואומר מורי דאפי' למאן דפסק כר"נ, לא התיר ר"נ אלא במי שמוכר לחנוני או לתגרים למכור ולהרויח בדבר, והם מוכרים מעט ומרויחים על הרוב, ולא עוד אלא שעל הרוב הם פורעים ממעות הסחורה עצמה שמקבלים כשמוכרים אותה וכו', אבל אלו שנהגו ליקח טרשות ביוקר למוכרן לאלתר בפחות, דכו"ע אסור.

סה. בתוד"ה נקטי, דאי לאו הכי היה אסור אע"פ שאחריות הדרך היה על רב חמא וכו'.

בתור"פ הביא ד' רש"י שאחריות ההליכה על רב חמא, והקשה ע"ז, א"כ למה לי טעמא משום דניחא להו וכו', פשיטא דאין זה ריבית שהרי היו כמו שלוחים ממש, לכן נראה לפרש דגם אחריות ההליכה היתה עליהם, והשתא ניחא שפיר, דהמכר היה נגמר מיד, ומן הדין לא היה לו ליטול אלא כמו שהיתה [שוה] שם במקומו, והוא שקיל טפי, ולהכי איצטריך טעמא דניחא להו דליקום ברשותיה, שהיו מרויחים באותן מעות [וכ"ה שי' בעה"מ]. וא"ת וכי מותר להלוות את חבירו בריבית מה"ט שירוויח באותן מעות. וי"ל דשאני הכא דהרווח בא מחמת המעות. ועוד יש ליישב פי' הקונטרס וכו' [כמש"כ תוס' דידן].

סה: הלוהו על שדהו וכו' הרי היא שלו.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, פי' ואפי' היתה שוה כפלי כפלים וכו', ואגב אורחין שמעינן מהכא דכל שלוה מחבירו וקנס עצמו בקנין מעכשיו שאם לא יפרעהו לזמן שקבע שישלם לו כפלים, שאין בו משום ריבית, וה"נ מוכח בפ' גט פשוט [קסח]. מההיא דמי שפרע מקצת חובו [והשליש את שטרו ואמר לו אם לא נתתי לך מכאן ועד שלשים יום תן לו שטרו וכו']. וז"ל הרשב"א לקמן [סה. בד"ה ור"נ], אלא ודאי אין כאן עסק לאיסור ריבית, דכללא דריבית כל אגר נטר אסור, הא כל שאין בו אגר נטירא מותר וכו', אבל במתני' ליכא אגר נטר לי כלל, ולא קודם הזמן שקבע לו ולא לאחריו, ולא נתכוין זה אלא שיפרענו בזמנו ואם לא שישתלק ממנו לגמרי, ונמצא שאם פרעו בזמנו קרקע חוזר לבעליו ואין כאן שכר המתנה, ואם לא הרי השדה מכורה לו מיד, ואין כאן המתנה.

וכ' הגרע"א בתוספותיו, דמדברי תוס' [בד"ה לא תמכרם] נראה דפליגי, מדהקשו אמאי אסרינן בברייתא במשכן לו בית וכו' ואמר לו לכשתרצה למכרם לא תמכרם אלא לי בדמים הללו, ומאי שנא ממתני' דהכא, ולדברי הריטב"א אין התחלה לקושיא זו, דבמתני' הוי קנס בעלמא, דהא אינו על המתנת מעות, אבל בברייתא בשביל שמלוה לו זוכה בזכות זה דכשרוצה למכור צריך למכרו לו. [ועי' ש' שהביא כן מדברי הריב"ש [סי' של"ה]. ובאמת מבואר כן ברשב"א, שכ' כן לתרץ קושיית הראב"ד שהקשה כתוס'].

סה: מי אוכל פירות וכו'.

כ' הרא"ש [סי' כ"ג], פירוש הא דקאמר [במתני'] שאסור לעשות כן לפי שאכילת הפירות הן באיסור, למי הן אסורין, רב הונא אמר מוכר אוכל פירות, אבל אסורין הן ללוקח וכו'. [וצ"ב לפו"ר מי הכריחו לפרש דאיסורא דתנן במתני' קאי, ורב הונא נתכוין לאיסור הנשמע מדבריו, ומ"ט לא פירש דהיתרא אתו לאשמועינן, [וכ"מ קצת מחי' הריטב"א החדשים במתני'], ותו הא אין דרכו לפרש בדבר שאין בו נפק"מ לדניא. ואולי נימא דמתני' אסרה המכירה עצמה שמא יבואו לאכול פירות באיסור, [וכדמשמע מלשונו] שאסור לעשות כן לפי שאכילת הפירות הן באיסור, ואולי פליגי בהאי איסורא, דלרב הונא אסור המכירה אפי' היכא דאין איסור אכילת הפירות אלא אלוקח, דהיינו היכא דא"ל לכו מייתית קני, ולרב ענן לא אסרו המכירה אלא היכי דהפירות אסרי לתרויהו, דלא סמכינן שישלישו הפירות. ויל"ע].

סה: פעמים ששניהם מותרין, דאמר ליה קני כשיעור זוזך.

ופירש"י, זה אוכל פירות קרקע המגיע לדמים שנתן, והמוכר אוכל השאר. וז"ל חי' המיוחסים להריטב"א, יש לפרש ששניהם מותרים זה בחצי שלו

זוה בחצי שלו, וגם י"ל דשניהם מותרים בכל השדה דהא אין כאן מלוה כלל, ומתנה בעלמא הוא דיהיב ליה חבריה. וז"ל הפנ"י, עיין בספר תו"ח שהארין לסתור פירש"י וכ' שמונתו לכל אחד לאכול הפירות. ובאמת נראה לי שדינו דין אמת וכו', אלא דמשו"ה הוצרך רש"י לפרש שכל אחד מהם אוכל כשיעור מעותיו לחוד, משום דלישנא דברייתא משמע דאירי שלא התנו כלום בשעת מקח על אכילת הפירות, ומשו"ה מסתמא כל אחד אינו אוכל אלא כשיעור מעותיו, דנהי דאיסור ריבית ליכא אם אחד אוכל הכל, מ"מ גזל מיהא איכא.

סה: פעמים שהלוקח מותר ומוכר אסור, דאמר ליה קני מעכשיו וזוזא ליהו הלואה גבך.

כ' הרשב"א, מסתברא דלאו למימרא שיהא צריך לומר לו כך בפירוש זוזי ליהו הלואה גבך, דמסתמא נמי דינא הכי, כל דלא עייל ונפיק אזוזי, דכיון שהחזיק בקרקע או שקנה [או]תה בכסף או בשטר, קנה הקרקע לגמרי, וזוזי הוו מלוה ע"פ על הלוקח, וכדמוכח נמי בפ"ק דב"ב [ה.] גבי סמך לו כותל אחר מגלגלין עליו את הכל, בחזקת [שלא] (ש)נתן עד שיביא ראיה (שלא) [ש]נתן, אלא דהכא אגב דינא תנא טעמא, כלומר לוקח מותר בדאמר ליה קנה מעכשיו, וטעמא מאי, משום הו"ל כמאן דאמר ליה ארעא קניא לך מעכשיו וזוזי ליהו הלואה גבך.

והנימוק"י הביא דבריו וכ' ע"ז, נ"ל שאין דעת הרב לומר שאפי' לא יפרש יהיה חוב על המחזיק וחייב לפרוע על כרחו, דאדרבה כל שהוא מוחזק בקרקע מרצון בעליו, הוא בחזקת שנתן, כדאמרינן התם פ"א דב"ב [ה.] דארבע אמות בחזקת שנתן עד שיביא ראיה שלא נתן, אלא הכא לענין איסור ריבית הוא דכ' הרב ז"ל כן, דלא תיסק אדעתין דאם לא יפרש ההלואה שלא הקנה לו הקרקע מעכשיו אלא כלומר לכי מיייתת, כיון שידוע לנו שלא נתן אלא מקצת דמיו [ושניהם אסורים עד שיפרע, א"ה, צ"ב בזה, דהא מבואר בסוגיין דכי אמר לכי מיייתת מוכר מותר ולוקח אסור], דלא היא, דכל היכא שהקנה לו בקנין גמור, אע"ג דידעינן שלא נתן לא אלא מקצת דמיו] השאר ודאי חוב הוא, וכולו קנוי לו מעכשיו, ומהא דארבע אמות שכתבתי הוא מביא ראיה, שהיא רישא דההיא דסמך לו וכו'.

וז"ל ח"י המיוחסים להריטב"א, אית דמקשו למה ליה למימר זוזי דליהו הלואה גבך, בלאו הכי נמי קנאה הלוקח והמוכר אסור, אע"ג דמיייתת ליה המוכר אותן זוזי שנתן לו הלוקח תו לא מצי הדרי ביה מוכר כיון דקנייה מעכשיו, ואע"ג דעייל ונפיק אזוזי, כיון דאקנייה ליה מעכשיו ליכא למימר דודאי דאי מוכר אכיל להו גזל מעליא כיון דקנייה מעכשיו לגמרי ללוקח, וכ"ש דריבית איכא, כיון שהמוכר בשביל הנהו זוזי דמלוה קא אכיל הנהו פירות, ואמאי איצטרין זוזי ליהו הלואה. ואפשר דאורחא דמילתא נקט, דכיון דארעא קנייה ליה מעכשיו, ודאי המעות הוו הלואה גביה, אבל לא הוה צריך ליה למימר.

סה: לא תמכרם אלא לי בדמים הללו אסור.

כ' הרמב"ן, לא תיסק אדעתך דקני אם לאו משום איסורא דריבית, דהא אמרינן בע"ז [עב:] ההוא דא"ל לחבריה אי מזבינא ליה להא ארעא לדידך מזבנא ליה במאה זוזי, אזל וזבנה ואינשי אחרינא במאה ועשרין, ואמר ר' יעקב זוזי אנסוהו, דאי לאו דיהיב ליה מאה ועשרין לא הוה מזבין לה, והלכה כר' יעקב, ואע"ג דא"ל מעיקרא קני מעכשיו וקנו מיניה, כדאוקמה רבינו הגדול ז"ל בפ' בית כור [ב"ב קח:], אלא אסור למוכרה לו בדמים הללו קאמרינן, דאע"פ שלא קנה מעכשיו, אם מכרה לו בדמים הללו שהתנה עמו יש בו משום ריבית וכו'. [וז"ל ח"י הריטב"א החדשים, והוה ליה ריבית קצוצה, דמשום שזכר מעותיו מזביל גביה, ואע"ג דכה"ג יכול הממשכן לחזור בו ויכול הוא למוכרה למי שירצה כדאיתא בהדיא בפ"ב דע"ז וכו', אפ"ה כיון שהתנה כן עם המלוה וקיים דברו, אסור לעשות כן, דכל שאומר ועושה בענין ריבית אסור ואע"פ שהיה יכול לחזור בו וכו'. יעו"ש].

ומיהו משכח"ל דקני ממש, כגון דזבנה לאינש אחרינא בדמים הללו שקצץ לו זה, כיון דליכא למימר זוזי אנסוהו, קנה קמא, ואע"פ"כ במקום הלואה יש בו משום ריבית ואסור לעשות כן עכ"ל הרמב"ן. והרשב"א מסיים

בה, דאם שוה יותר יש בו משום ריבית, אבל אם אינה שוה יותר ורוצה למוכרה באותן דמים, מותר למוכר לו כדרך שהוא מוכרה לאחר, ואם קנו מידו בתחילה ומכרה לאחר בדמים הללו קנה קמא וכההיא דע"ז. אבל הרמב"ן ז"ל כ', דאפי' מוכרה לאחרים בדמים הללו אסור למוכרה לזה, דכיון דהתנה ע"י הלואה מיחזי כריבית. וצריכא לי עיונא. עכ"ל הרשב"א.

סו. נעשה כמאן דאמר ליה מדעתיה אתמר.

כ' הרשב"א, כתב הראב"ד ז"ל משמך של ראשונים דאין עיקר הטעם בזה מפני שהתנה הלוקח ולא המוכר, אלא רישא שהתנה בשעת המכר, ולא שנתה התנה מוכר ולא שנתה התנה לוקח, שע"י כן נגמר המכר, אבל סיפא כשהתנה לאחר שנגמר המכר, ולא שנתה התנה לוקח ולא שנתה התנה מוכר, דכל שנגמר המכר, כשהוא מתרצה להחזיר לו הרי זה כמוכרו לו לכתחילה, וביטול מקח אין כאן זוזי לא הוה הלואה. ולפי דבריהם, כל שהוא קודם גמר המכר הרי תנאי של המוכר, לפי שהתנאי תלוי בדעת המוכר, וכל שהוא לאחר המכר הרי תנאי של לוקח לפי שהדבר תלוי בו ולא במוכר. ואינו מחזור, דא"כ איך עלה על דעת רב אשי לומר שיועיל התנאי שאומר הלוקח לאחר גמר המכר במה זכה בו מוכר, וכן לוקח בתנאי האחריות, ועוד בעובדא דההוא דיהיב גיטא, כי אתני אפי' איהו מאי הוה, ומאי קאמר מהו דתימא הוא גופיה אדעתא דידה קא גמיר ויהיב, והא כבר גרשה, ולאחר גירושיה תנאי דידיה מאי מהניא.

אלא הנכון מה שפירש הוא ז"ל, דהכא כשהתנו לאחר שהתחיל ועדיין לא נגמר, כגון דנתן מעות ולא נכתבה שטר באתרא דכתבו שטרא וכיו"ב, ומשו"ה אמר אמיימר דכיון דנתרצה הלוקח בתחילת המכר ליקח שלא באחריות, אע"פ שאמר לו מוכר לאחר מכאן וקודם שגמר המכר מגבינא לך שופרא שבחא ופירי, ולא חיזק הלוקח את התנאי, ש"מ שאין הלוקח רואה דברים אלו כעיקר אלא כפטומי מילי, שאלולי כן, כשא"ל מוכר כן היה לו לחלוט הדבר ממנו ולחזקו. וכן גבי גט כשנכתב הגט ומסרו לשליח ליתנו לה ועדיין לא נתן, ואילו כשאמרה היא רצה הוא בכך, היה לו לומר על דעת כן אני נותנו והיה לו לחזק דבריה.

סו. לאחר מתן מעות לא קנה אלא כנגד מעותיו.

הקשה בח"י הריטב"א החדשים, ולאחר מתן מעות במה זכה כשהתנה כנגד מעותיו, דאי בכסף ראשון, כבר נעשה מלוה ואינה קונה. וי"ל כגון דמוכר יהיב ליה השתא שוה פרוטה והתנה שיקנה בכסף זה. א"נ כשהקנה לו בשטר שיקנה בו לאותו זמן כשלא יקיים תנאו. והרשב"א כ' בשם הראב"ד, דשאני משכונא דשכונא גביה, וכמכירה ליומיה היא, וכשבעל הקרקע חוזר ופודה הרי הוא כחוזר ולוקח באותן דמים, ולפיכך קנה, כנגד מעותיו לרב הונא, והכל לר"נ.

ועיין בפנ"י שכ', דנראה לכאן שאף כשהתנה בשעת מתן מעות לא מהני אלא כשכותב לו בשטר, דאע"ג דבקנין כסף קיי"ל דמהני אפי' אמר ליה קני לאחר שלשים יום וכו', מ"מ נראה לי דשאני התם שמסר לה המעות מעיקרא בתורת קידושין, ובכה"ג מהני במקח וממכר אם מסר לו מעיקרא המעות בתורת מקח גמור כדי לקנות לאחר ל' יום, משא"כ הכא שנתן לו המעות בתורת הלואה גמורה עד שלש שנים וכו', אלא שמתנה שאם לא ישלם היא השדה מוכרה לו מאותו הזמן ואילך, וא"כ בההוא שעתא הו"ל מלוה. [יעו"ש שחזר בו מכח סתימת כל הפוסקים].

סו. אבע"א מתני' ר' יוסי הוא דאמר אסמכתא קניא.

כ' בח"י המיוחסים להריטב"א, וא"ת כי לא הוי אסמכתא אכתי אמאי קנה, הא קי"ל [כתובות פב.] משוך פרה זו ולא תקנה אלא לאחר ל' יום דלא קנה. וי"ל חילוק איכא בין היכא דאמר ולא תקני, דעיקר הקנייה לגמרי להבא דהא אמר ולא תקנה, ואילו התם אי אמר משוך פרה זו וקנה לאחר ל' יום קנה, והכא נמי כי אמר ליה קנה לאחר שלש שנים קנה. והא קושיא מעיקרא ליכא, דהתם משו"ה [לא] קנה משום דעומדת באגם דאינה בידו, דאי הויא בידו הוה שעתא ודאי קנה, אבל הכא הקרקע בידו היא.

סו: אתא בידקא שקיל לעידי עידי.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, עיקר הפירוש כדפי' החכם הגדול רבי פנחס הלוי ז"ל, דלאו דשקליה לגמרי, דא"כ אמאי לא גבי מן העידית, דהא בין בשעת הלואה ובין בשעת גוביינא עידיית היא, אלא הכא דשטפה בידקא ושויה זיבורית, דהשתא עידיית דמעיקרא הדרא לה עידי עידיית, מר סבר בתר הלואה אזלינן דהוה עידיית, ומר סבר בתר השתא אזלינן ולא גבי אלא מבינונית דהויה השתא עידיית.

ועיין במאירי שכו' ז"ל, מי שמכר קרקע לחבירו באחריות וכו' ומתנה עמו בקבלת אחריותו, שאע"פ שאין דינו לחזור עליו אלא בבינונית, שיקבל עליו שיגבהו מעידי עידיית שיש לו, והלה משיבו וכו', ואינו חוזר אלא כדינו בבינונית. ומ"מ אם נשטף אף העידיית אין מסלקין אותו מן הבינונית לשל מטה הימנו, שאין דוחין ממה שדינו עליו בטענה זו.

סו: א"ל אי לא פרענא לך ליום פלוני גבי מהאי חמרא.

כ' בחי' המיוחסים להריטב"א, אית דמקשו אמאי איקרי הא עובדא אסמכתא, דהא הוי בידו לפרעו מעכשיו מהאי חמרא. [ואמרינן לקמן [עג]: דהיכא דהוי בידו קני אפי' למ"ד אסמכתא לא קניא]. וליתא קושיא כלל, דהתנאי דאמר ליה אי לא פרענא לך זוזי עד יום פלוני, בהוה לא הוה בידו כלל, (ותי') [וכל] כה"ג לא מיקרי בידו, אלא אם הדא דאמר ליה אי לא פרענא וכו' אינו בידו.

סו: אמר רב הונא עד שלא באו לעולם יכול לחזור בו וכו'.

כ' התוס' רי"ד, נראה לי דר"ה ור"ג לאו בפלוגתא דתנאי פליגי כדפריש המורה, אלא תרוייהו פליגי אליבא דרבנן דאמרי אין אדם מקנה לחבירו דבר שלא בא לעולם, ורב הונא סבר דווקא עד שלא באו לעולם אמור רבנן דמצי למיהדר ביה, אבל משבאו לעולם אינו יכול לחזור בו, אלא נתקיימה מכירתו, ור"ג סבר דאף משבאו לעולם אמור רבנן דיכול לחזור בו, כיון שהיה המכר בעת שלא באו לעולם, אבל לר"מ דאמר אדם מקנה לחבירו דבר שלא בא לעולם, אע"פ שעדיין לא באו לעולם אינו יכול לחזור בו.

סו: מודינא דאי שמיט ואכיל לא מפקינן מיניה.

ופירש"י ואע"פ שבטעות וכו' מחילה היא. והכי מסקינן דלר"ג מחילה בטעות הויה מחילה לבר מהלואה דמיחזי כריבית [עיין בתוד"ה התם]. והקשה הגרא"ו בקוב"ש [ב"ב אות קע"א], מאי שנא מחילה דמהניא בטעות מכל הקנינים שאינן חלין בטעות, והקדש והפקר אף דא"צ קנין מ"מ לא מהני בטעות.

ובהגה"א [בסוגיין, סי' ל"ב] כ' דהוי כמו יאוש. [ז"ל הגה"א, אע"ג דקנין בטעות חוזר, בדין שיכול לחזור בו, כיון שהמזמן עדיין הוא בידו יש כח בידו לחזור כיון דבטעות הקנהו, והקדש נמי לא חייל בטעות, כיון דבעינן שיגמור בלבו ואין זה גמור כיון דטעה וכו', אבל אדם שיש לו מזמן מוכר אותו לחבירו ומוחל לו, אע"פ שהוא בטעות זכה חבירו, מידי דהוה אהפקירא בעלמא דחשוב הפקר, א"כ שכנגדו קנאו ביאוש בעלים]. וצ"ע, דלא מהני יאוש אלא במקום שהוא אבוד מן הבעלים, אבל הכא דאיירינן בגברי דצייתי דינא, אין זו אבידה. וצריך לחלק, דבכל הקנינים איכא הוצאה מרשות לרשות, וזה לא מהני בטעות, אבל במחילת חוב ליכא הוצאה מרשות לרשות, אלא שהלוה נפטר מלשלם.

סו: ברש"י ד"ה ואיבעיה אימא. והפירות לר' יהודה לוקח אוכלן ולרבנן משלשין אותן.

כ' הפנ"י, לכא' נראה כוונת רש"י דלרבנן משלשין, דשניהם אסורים לאכול הפירות משום איסור ריבית, והיינו כדקאמר רב ענן לעיל אמתני' וכו', וה"ה הכא למאי דמוקמינן בקני מעכשיו אם לא אתן לך. אמנם לענ"ד לא יתכן לומר כן, שאין הנדון דומה לראיה, דבשלמא התם איירי שנתן הלוקח מקצת הדמים, ומשו"ה שייך איסור ריבית נמי באכילת הפירות דמוכר, דשמא יגמור המקח וא"כ נראה שאכל המוכר בשביל המתנת מותר דמי המקח, משא"כ כאן, שאם יגמור המקח למפרע, א"צ הלוקח ליתן שום דמים, א"כ מאי ריבית שייך באכילת הפירות של המוכר, דממ"נ אם לא יגמור המקח למפרע שישלם לו דמי ההלואה, א"כ שפיר

מדידה קאכיל, ואף אם יגמור המקח, הא ליכא גביה שום אגר נטר בשום ענין וכו'.

לכן נראה דמש"כ רש"י משלשין, אין זה משום ריבית דאה"נ שאם התנה המוכר עם הלוקח שיאכל המוכר פירות, מותר המוכר לאכלן, אלא דכוונת רש"י דמשלשין היינו שכן הוא מעיקר הדין, דמסתמא לא התנו כלום על אכילת הפירות, אלא שיאכלם מי שראויים לו מעיקר הדין במוכר על תנאי לאחר זמן, ומשו"ה כ' רש"י דעיקר הדין כן הוא לרבנן, דאע"ג שכבר נתן הלוקח כל דמי המקח, והפירות ראויים לו ממ"נ, או מצד דמי המשכונא או מצד המכירה, אפ"ה אסור ללוקח לאכול, דהא מצד המשכונא איכא צד אחד בריבית, והמוכר אינו רשאי לאכלם בלי רצון הלוקח, שהרי אם יגמור המקח למפרע הפירות ראויין ללוקח מעיקר דין המקח, הלכך משלשין ביניהם, אבל לר' יהודה דמתיר צד אחד בריבית הלוקח יאכלם ממ"נ, דמסברא נראה דבכל משכנתא היו הפירות ראויין ללוקח אי לא משום איסור ריבית וכו'.

סז. אכל טפי לא מפקינן מיניה, ולא מחשבינן משטרא לטטרא.

הקשה בחי' הריטב"א החדשים, מאי שנא דמחשבינן מהוהא שטרא גופיה, וכי אין שעבוד הקרן של שטר זה קיים כשעבוד של שטר אחר. והנכון כדכתיבנא בחידושין, דרבא סבר דכיון דאכל סתם, אגן מחשבינן כל מה דאכל מקרנא, מה שאין לומר כן על שטר חוב אחר שיש לו, דודאי לאו מהוהא אכל. ורב אשי השיב דודאי אפי' בהא אגן סהדי דפירא אכל, וכיון דכן לא מנכינן ליה מידי אפי' מקרנא דהאי שטרא, והלכה כמותו, וכיון שכן, אליבא דרב אשי משכנתא דאית בה אבק ריבית, יכול למחות בו הלוה שלא יאכל פירות באיסור, כיון דאי אכיל לא מצי מפיק מיניה, ואע"פ שקבע זמן, לא מועיל לו כלום וב"ד חייבין למחות בידו, ואם אכל בתר כן, משלם מדין גזל ומחשבינן ליה אפי' בשטר אחרנא. ומ"מ כופין אותו לפרוע מיד, שלא קבע זמן אלא על דעת שיאכל פירות.

סז. אמר רב אשי וכו' אכל שיעור זוזי נמי לא מסלקינן ליה וכו', ואבק ריבית אינה יוצאה בדיינין.

ש"י הראב"ד דאע"ג דלא מפקינן אבק ריבית, אי תפס לוח לא מפקינן מיניה. וכ' ע"ז הנימוק"י, ואינו מחזור בעיני הרשב"א והרנב"ר ז"ל, דא"כ היכא דאכל שיעור זוזי אמאי לא מסלקינן ליה, דהא תפס לוח, וקרקע בחזקת בעליה עומדת. וביאר בקה"י [סי' מ"ה אות א'], הא דהוסיפו בקושייתם דקרקע בחזקת בעליה עומדת, היינו דלכא' יש להשיב, הכא שהקרקע משועבדת אצל המלוה בתורת משכנתא, וה"ל המלוה מוחזק בהמשכנתא, ואין כאן תפיסת הלוה כלל, ואהא הוסיפו בזה דזה אינו, דהא קרקע בחזקת בעליה עומדת, ואין המלוה בגדר תפוס בהמשכנתא, ועדיין נחשב הלוה מוחזק בממונו, ולהראב"ד ז"ל יעכב הלוה את החוב מדין תפיסה.

וכ' עוד בביאור קושייתם, דבמשכנתא אע"פ שיש בודאי שעבוד על הקרקע, מ"מ הלוה טוען לעכב עצם הקרקע, שרוצה להיות תפוס בהקרקע [שקיימא ברשותו] עבור האבק ריבית, ואם ע"פ טענתו יכול לעכב הגוביינא ולא הוחלט עדיין שמחויב ליתנה למלוה, ממילא אין כאן עומד לגבות בבירור, והו"ל הקרקע בחזקת בעליה, והוא תפוס בו ורוצה לעכבו עבור תפיסה, ומוכח דלא מהני תפיסה.

ובביאור טעמא דהראב"ד כ' הקה"י, ע"פ הקונטרס הספיקות [כלל א' אות ה'] דנסתפק לומר שכל ענין חזקת מרא קמא בממונא הוא מענין חזקה המבררת ומהני זה במקום ספיקא, שבעל החזקת מרא קמא זוכה, דמחזקינן שלא נשתנה הדבר ממה שהיה עומד עד עכשיו, אבל אין בעל החזקת מרא קמא נקרא מוחזק ותפוס, עיי"ש, ובמק"א כתבנו בעזה"י דנראה שהוא פלוגתא דרבנותא, וי"ל שהראב"ד ז"ל סובר דענין חזקת מרא קמא אינו מדין תפוס ומוחזק.

סז. סלוקי בלא זוזי, אפוקי מיניה הוא, הוי אבק ריבית, ואבק ריבית אינה יוצאה בדיינין.

סז: באתרא דמסלקי וכו' ושביעית משמטתה, ובאתרא דלא מסלקי וכו' ואין שביעית משמטתה.

כ' הרשב"א, איני יוכל להולמה יפה, דהיכי דמי, אי בגו זימניה, אע"ג דלוה מצי לסלק למלוה, מ"מ המלוה אינו רשאי לכופף את הלוה לפורעו בגו זמניה, וא"כ הו"ל כמלוה את חבירו לעשר שנים שאין השביעית משמטתה כדאיתא במכות [ג:], ואע"ג דמצי ליה למפרעיה גו זמניה, דמ"מ אינו בכלל לא יגוש, ואי לאחר זימניה, אפי' באתרא דלא מסלקי נמי, דכל לבתר זימניה אתרא דמסלקי הוא. ואפשר לומר דכל אתרא דלא מסלקי הרי הוא כמכר עד דפרע ליה זוזי, והלכך אפי' לאחר זימניה אין השביעית משמטתה. ואם הדין הזה אמת, כל שלא נהגו לסלק ואפי' תוך שנה, אין השביעית משמטתה, דהא אע"פ שנהגו לסלק אחר שנה, מ"מ תוך שנה ראשונה אין מסלקין, ולפיכך בכל סתם מקומות אין השביעית משמטתה, דהא אמר רב אשי [לקמן סח.] אמרו לי סבי דפומבדיתא סתם משכנתא שתא, ומאי אתרא דמסלקי שאמרו שהשביעית משמטתה, באתרא שנהגו לסלק אפי' גו שתא.

ובחי' הריטב"א החדשים כ' [אסיפא דאין שביעית משמטתה] וז"ל, קשה לי, אפי' ליכא משכנתא כלל, כיון שלא הגיע זמן לגבות דהויא אתרא דלא מסלקי, היאך משמטת, הא קיי"ל המלוה את חבירו לעשר שנים אינו משמט. י"ל דהא"נ דלא איצטריך ואגב דלעיל נקטה. אבל רש"י כ' דטעמא דכולה משום דכמכר היא אצלו, ולדבריו י"ל דהכא במאי עסקינן דהוי אתרא דלא מסלקי ליה למלוה, אבל אם היה רוצה המלוה לתבוע חובו היה רשאי, וכגון שהתנו כן בפירוש, דאי לא, כל שקבעו זמן באתרא דלא מסלקי, בין שיקבענו הלוה או המלוה, על דעת כן הוא שלא יוכל זה לתבוע קודם זמנו ולא זה לסלקו.

סז: ואי אנגבהינהו בסיסני קנהו.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, וה"ה אם לקטן ביד, וכדאיתא בפ' הניזקין [סא.] גבי עני המונקף בראש הזית. וא"ת ולמה לי הגבהה, יקנה לו חצר למלוה, כיון שממושכנת אצלו, דהא קונין בקרקע מושכר או מושאל, ואין לומר דשאני הכא דהוי אתרא דמסלקי, סו"ס מקמי דסלקיה זכה לו, ולא גרע מקרקע מושכר או מושאל סתם. והנכון דלגבי איניש דעלמא הוא דקני ליה, אבל לגבי בעלים גופייהו לא קני ליה לחובתן של בעלים ובעל כרחן.

הגרע"א בתשו' [קמא, סי' פ'] נסתפק, אם זהו דוקא באבק ריבית, דמיד שנתן לו נעשה ממוון גמור ולא ניתן לתבוע ממנו, משא"כ בריבית קצוצה, דבשעה שנתן לו עליו החיוב להחזירו, י"ל דהוי ממילא כמו פרעון על הקרן, דהריבית שבירדו שמוחויב להחזירו הוי כפרעון על הקרן, ואפי' מת המלוה, יוכל לנכות מהיתומים, או דנימא דאפי' לנכות אינו יכול להיתומים, דלא הוי כפרעון על הקרן. [יעו"ש שהביא מתשו' הראנ"ח דאין יכול לנכות להיתומים ריבית קצוצה שלקח אביהם] למ"ד סלוקי בלא זוזי אפוקי הוא], ומתשו' הר"ן הוכיח איפכא].

סז: רב פפא ור"ה בריה דרב יהושע אמרי תרוייהו האי משכנתא באתרא דמסלקי אין בע"ח גובה הימנה.

כ' בחי' המיוחסים להריטב"א, לא מבעיא לרב פפא דס"ל שיעבודא לאו דאורייתא, דהוי מטלטלי דיתמי, אלא אפי' לר"ה דס"ל שיעבודא דאורייתא, כיון שיכול לסלקו מאותו שעבוד במעות, כל כמה דלא פרעיה מטלטלי דיתמי מיקרי, ואין בע"ח גובה הימנו. אבל היכא דפרעיה ליתומים בקרקע, פשיטא לן דבע"ח גובה הימנו, ואפי' למ"ד שיעבודא לא דאורייתא, כדקיי"ל יתומים שגבו קרקע בחובת אביהם בע"ח חוזר וגובה אותה מהם, וטעמא מפרש בפסח ראשון [פסחים לא.]. דאמר ליה כי היכי דמשתעבדא לאבוכון משתעבדא לבע"ח דאבוכון מדר' נתן, ולא מיקרי ניכסי דקנו יתמי. וא"ת גבי יתומים שגבו קרקע הא הוי כמשכנתא גבייהו, דשומא הדרא לעולם [לעיל לה.], ואמאי בע"ח גובה ממנו. י"ל דעדיפא ממשכנתא, דקניה גמורה היא, שהרי בלא נכייטא אכיל ליה, ומשום חסד הוא דהדרא ליה דכתיב ועשית הישר והטוב.

סז: ואין הבכור נוטל בה פי שנים.

כ' בחי' המיוחסים להריטב"א, לא מבעיא לר"פ דאמר שיעבודא לאו דאורייתא דלא שקיל משום דראוי הוא, אלא אפי' לר"ה דאמר שיעבודא דאורייתא, בכור לא שקיל בה פי שנים, משום דבכור מתנה קרייה רחמנא, וכיון דכולהו מסלקי ליה לאבוהון, הו"ל מלוה, ולא יכיל למיהבה ניהליה דליקני ליה קניה גמורה, דהא ליתא בעין, וקרקע נמי לא מצי למיתן ליה, דהא לית להו בגופה דארעא כלל, כיון דמצי מסלק ליה.